Kullens fyr

PYK-utställning

Fyrar var inte ovanliga vid Medelhavets stränder under antiken. Det mest kända exemplet är det 100 m höga fyrtornet utanför Alexandria– ett av antikens sju underverk, som byggdes ca 280 f Kr. Fyren drabbades av jordskalv flera gånger efter 796. Den gick slutligen under på 1300-talet. Namnet Pharos lever kvar i ordet fyr.

Det dröjde många år innan fyrar byggdes i Norden. Under Vikingatiden (ca 700 till ca 1100 e Kr) utvecklades stor skicklighet att använda landmärken, enslinjer och landkonturer för att navigera. Vikingarna kunde bedöma vart och hur långt de kom under en viss tid med hänsyn till vädret.

Fyrtornet utanför Alexandria, senare fantasimålning.

Marcus Larsson, Segelfartyg i hård sjö.

"Kullen, Anholt och Läsö ger mången skeppare en kall ändalykt"

Handelssjöfarten med segelfartyg ökade snabbt. Holländarna dominerade handeln på Östersjön och pressade den danske kungen att anlägga fyrar. Det var först 1560 som kung Frederik II bestämde att fyrar skulle anläggas på Skagen, Anholt och Kullen. Det var farliga vatten och fartygen behövde hjälp att navigera. En gammal sjömansramsa lyder: "Kullen, Anholt och Läsö ger mången skeppare en kall ändalykt". Ett uttryck som bekräftas av att vattnen runt Kullen döljer ett stort antal förlista fartyg från olika århundraden.

Papegojfyren

Den 1 mars 1561 stod Kullens första fyr färdig att tas i bruk. Den var av enklast möjliga konstruktion, en så kallad "papegojfyr". Man eldade med ved i en järnkorg som hissades upp i en ställning av ektimmer. Veden hämtades från Kullabergs skogar.

Rekonstruktion av en papegojfyr vid Kullens fyr.

Elden skulle hållas vid liv och vara synlig under dygnets mörka timmar från den 1 mars fram till Mårtensdagen den 11 november. Detta krävde stora ansträngningar av fyrvaktaren. Som bostad för honom byggdes en koja. Papegojfyren blev kortlivad.

Talgljus som ljuskälla

Två år senare, 1563, murades ett torn med blytak och fönsterrutor upp på platsen. Som ljuskälla i den nya fyren användes tolv talgljus. Astronomen Tycho Brahe fick fyren och Kullagården som förläning 1578 och förvaltade dem till sin död 1601. Brahe försörjdes av Kullagården och ytterligare elva "lyktehemman", men lär aldrig ha besökt Kullen. Han verkade som astronom med bas på Ven.

Talgljus för användning i fyr.

Tycho Brahe, 1596

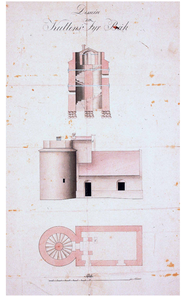

Ritningen till Kullens fyr 1748

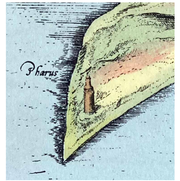

Kullens fyr på en karta från 1590-talet

Tredje fyren

Under Brahes tid byggdes den tredje fyren, ett torn som togs i bruk 1585. Man ser den på kartan från 1590-talet.

Fortfarande användes talgljus. Det är svårt att tro att talgljus kunde ge ett tillräckligt sken ut mot Öresund och Kattegatt.

Förbättringar krävdes. År 1624 tog man bort fyrens lanternin, och började elda med stenkol på öppen härd. Stenkolen importerades först från Storbritannien, men från mitten av 1700-talet utnyttjades stenkol från Skåne.

Carl von Linné på Lapplandsresan 1737

Carl von Linné skriver 1749:

"Fyren eller Lyktan står på den västra höjden av Kullaudden att lysa om nätterna till de sjöfarandes tjänst. Denna uppmurades nu med fast mur till en hög runde(av 15 alnars höjd, att elden ovanpå måtte desto bättre och längre lysa, men inunder bevarades stenkolen till lyktan uti stenhuset."

Carl von Linné kommer på besök

Vädret och fyrningsverksamheten slet hårt på byggnaderna. När Carl von Linné gjorde sin skånska resa år 1749 hade fyren tjänat sjöfarten i nästan 200 år. Skåne hade under tiden blivit svenskt. Linné fick se nästa fyrtorn ta form.

Men både före och efter den nya fyrens tillkomst klagade sjöfolket ofta över att man inte såg ljuset från fyren. Ibland kunde det bero på otillräcklig fyrning, men ofta berodde det på att fyren låg höljd i dimma. Man önskade starkare ljus från fyren.

Kullens fyr 1817 enligt Ulrik Thersner.

Två konstnärer har gett sina intryck av Kullen och fyren med den nya lanternin.

Kullens fyr 1837 målad av Frederik Christian Kiærskou.

Polheimers fyrugn och Løwenørns slutna fyr

Bergsingenjören och uppfinnaren Anders Polheimer kom på en lösning. I smedjor användes blåster för att tillföra eldhärden luft, och därmed får man en starkare låga. Fyren byggdes om enligt Polheimers konstruktion och togs i bruk 1792. Den försågs med sju luftkanaler som kunde öppnas och stängas med luckor. Resultatet blev en starkare låga och minskad kolförbrukning.

Men fortfarande var elden öppen för väder och vind. Den danske sjöofficeren Poul Løwenørn vidareutvecklade fyren ytterligare. År 1816 skedde en vidareutveckling av fyren. Eldstaden inneslöts i en lanternin. Lågan skulle vara mer skyddad för vädrets makter och därmed bli stabilare. För att inte glaset skulle sota igen, försågs lanterninens tak med ett vinklat skorstensrör och en vindflöjel. Genom vinddraget drogs röken upp genom skorstenen. Sotproblemet blev minimalt.

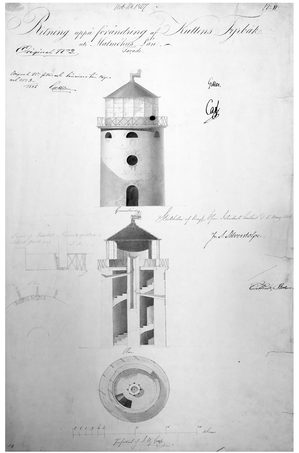

Kullens fyr 1816 med vindtunnlar och lanternin.